

Çeviriler:

ACADEMICA I. KİTAP

Yazan: MARCUS TULLIUS CICERO

Çevirenler: F. GÜL ÖZAKTÜRK* - Ü. FAFO TELATAR**

Marcus Tullius Cicero Akademeia felsefesi ile ilgili görüşlerini üç ayrı kitapta açıklamıştır: *Tanrıların Doğası*¹ (*De Natura Deorum*), *Hortensius* ve *Academica*.

Cicero *Academica*'yı İ.Ö. 45 yılında ilkin Catulus ve Lucullus adıyla iki bölümden oluşan bir kitap olarak yayımlamıştır (*Academica Priora*). Sonra yayınladığı bu kitabı gözden geçirmiş ve dört bölümde yeniden yayımlamaya karar vermiştir (*Academica Posteriora*). Böylece o dönemde Cicero'nun bu çalışmasının hem ilk baskısını hem de yeniden düzenleyip yayınladığı ikinci baskısını bulmak mümkündür. Günümüze ise bu iki baskıdan (*Academica Priora* ve *Academica Posteriora*) *Academica Priora*'nın yalnızca ikinci, yani *Lucullus* adı altındaki 148 paragraflık bölümü ve *Academica Posteriora*'nın 46 paragraflık birinci bölümü ve fragmentler kalmıştır.

Günümüz araştırmacıları bize ulaşanları *Academica* adı altında iki bölümden oluşan bir kitap olarak düzenlenmiştir: İlk bölüm *Academica Posteriora*'nın, günümüzde *Varro* adıyla da bilinen 46 paragraflık kısmını, ikinci bölüm ise *Academica Priora*'nın ikinci, yani *Lucullus* adı altındaki 148 paragraflık kısmını içerir.

Cicero, bu yapıtında anlatmak istediği görüşlerini, konularında bilgili kişilerin ağzından karşılıklı konuşma biçiminde söyleterek açıklamıştır: Kişiler gerçek, zaman ve canlandırma sanaldır.

Çeviride, Loeb Classical Library dizisinden Cicero, *Academica*'nın 1933 baskısı kullanılmıştır. Çevirinin daha kolay anlaşılabilmesi için, gerekli yerlerde açıklayıcı dipnotlar verilmiştir.

* Prof. Dr., A.Ü. DTCF., Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

** Doç. Dr. A.Ü. DTCF., Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

¹ *Tanrıların Doğası*, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, Ankara.

I.KİTAP

I.1. Cumae'daki çiftliğimde geçenlerde bizim Atticus² ile birlikteyken, Varro'nun³ önceki gece Roma'dan geldiği ve kendini yol yorgunu hissetmezse, zaman geçirmeden bize geleceği haberini aldık. Bunu işitir işitmez, birlikte aynı konuları çalıştığımız eski dostumuzu zaman geçirmeden görmemiz gerektiğini düşündük. Yanına gitmek için çabucak yola koyulduk. Varro'nun evine varmaya az kalmışken, onun bize doğru geldiğini gördük; görüşmeyeli uzun zaman olduğu için dostça kucaklaştık, sonra birlikte evine gittik. **2.** Orada önce şundan bundan biraz konuşurken, 'Roma'da yeni bir şey var mı' diye sorduğumda, Atticus "Rica ederim, bu konuları geç! Bunları sormak ve dinlemek can sıkıcı olur" dedi. " Sen Varro'ya yeni ne yaptığını sor! Çünkü Varro'nun *Musaları*⁴ her zamankinden daha çok suskun kaldılar, yine de onun çalışmadığını değil, yazdıklarını sakladığını düşünüyorum." Varro da şöyle dedi: "Hiç de doğru değil, çünkü yazdığını saklamak isteyen bir kişinin dengesiz olduğunu düşünüyorum; doğru, elimde büyük bir yapıt var⁵, uzun zamandır onunla uğraşıyorum; gerçekten son düzeltmelerini yaptığım büyük çalışmamı bizzat ona –benden söz ediyordu- adadım." **3.** Ben şöyle dedim: "Ey Varro, uzun süredir bekliyorum, ama sormaya cesaretim yok; çalışkanlığını bildiğin arkadaşımız Libo'dan⁶ - çünkü böyle bir şeyi ondan saklayamayız- senin o büyük çalışmaya ara vermediğini, üstelik onun üzerinde çok özenle çalıştığını, onu elinden hiç düşürmediğini duydum. Daha önce sana şunu sormak hiç aklıma gelmedi, seninle birlikte öğrendiğim konuları yazarak kalıcı kılmaya ve kaynağını Sokrates'ten alan o eski felsefeyi⁷ Latin edebiyatına aktarıp açıklamaya başladıktan sonra, şimdi soruyorum: "Birçok konuda çok yazmana karşın, özellikle de felsefe alanında sivrilip kendini kanıtlamışken, bu konudaki çalışman ve ele aldığın konular öbür çalışma ve bilim dallarından daha çok önem kazanmışken, neden felsefeyi bir yana bıraktın?"

² Titus Pomponius Atticus, Cicero'nun yakın arkadaşıdır ve kitaplarının çoğaltılıp dağıtımı ile ilgilenmiştir.

³ Marcus Terentius Varro, Latin edebiyatının en çok yapıt veren yazarlarından biridir. Hemen hemen her konuda, tarih, din, felsefe, retorik, dilbilgisi, hatta şiir alanında çalışmıştır.

⁴ Cicero burada yazar ve ozanların ilham perileri olan *Musalardan* söz ederek Varro'nun çalışkanlığını vurgulamak istemiştir.

⁵ Varro yirmi beş kitaptan oluşan *De Lingua Latina* adlı bu yapıtının iki, üç, dördüncü kitaplarını *quaestor* Septimius'a beşinci kitaptan sonraki tüm kitapları Cicero'ya adamıştır.

⁶ Varro'nun yakın arkadaşı ve İ.Ö. 34 yılı konsülü Lucius Scribonius Libo.

⁷ Akademeia, peripatetik ve Stoa okullarının felsefesi.

II. 4. Ardından Varro şöyle yanıtladı: “Üzerinde çok düşünüp taşındığım ve sık sık karar verdiğim bir konuyu soruyorsun; bunun için duraksamadan yanıtlayacağım, az önce söylediğim gibi, bizzat bu konu üzerinde çok ve uzun süre düşündüğüm için, yanıtım hazır. Felsefenin Yunan edebiyatında özene bezene açıklandığını gördüğüm için, bizden bu çalışmalara ilgi duyan kimileri, Yunan felsefe öğretileriyle yoğruldukları, Latince yazılanlardan çok Yunancasını okuyacaklardır diye düşündüm⁸. Yunan sanatlarından ve öğretilerinden sakınanlar ise, Yunan öğretimi görmeden anlamayacak konulara gerçekten özen göstermeyeceklerini düşündüm; bu nedenle eğitimsizlerin anlamayacağı ve bilgili kişilerin okumak için ilgi göstermeyeceği konuları yazmak istemedim. **5.** Bizim Amafinius⁹ ya da Rabirius gibi olamayacağımızı biliyorsun (çünkü sen de onlarla aynı öğrenimi gördün), onlar sanata hiç yer vermeden apaçık bilinen konuları konuşma diliyle tartışır, hiçbir şeye kavram sınırlaması getirmezler, başlıklarla ve alt başlıklarla ayırmazlar, uygun bir akıl yürütme tekniği ile sonuca ulaşmazlar, sonuç olarak konuşma ve akıl yürütme¹⁰ sanatı diye bir şeyin olduğunu düşünmezler. Bizimkiler¹¹ akıl yürütme sanatının ve hatiplerin gücünün erdem olduğunu düşündükleri için, biz de, bu her ikisinin kurallarına sanki yasaymış gibi bağlı kalarak, yeni sözcükler kullanmak zorunda kalıyoruz, oysa bu alandaki bilgili kişiler, söylediğim gibi, bu sözcüklerin, Yunancasını yeğleyecekler; eğitimsizler ise bizim sözcükleri bile benimsemeyecekler, sonuçta tüm çabamız boşa gidecek. **6.** Doğa felsefesine gelince, Epikuros’un¹² yani Demokritos’un¹³ felsefesini onaylasaydım, gerçekten Amafinius gibi yalın bir biçimde yazabilirdim; etken güçlerin nasıl etkili

⁸ Bu düşünce *Disputationes Tusculanae*’in önsözünde de geçmektedir.

⁹ Cicero’nun çağdaşı felsefeci Gaius Amafinius’un ve epik ozan Gaius Rabirius’un, Lucretius’tan önce Roma’da Epikuros öğretilerini halkın anlayabileceği bir dille açıklayan kişiler olduklarını düşünenler vardır. Cicero, Amafinius’u hem dil hem de düşünce bakımından eleştirmiştir.

¹⁰ Burada Latince *interrogatio* teknik bir sözcük olarak *ratio* ve Yunanca ἐρώτημα ile aynı anlamda kullanılmıştır, bununla syllogisme uygun olarak akıl yürütme söylenmek istenmektedir.

¹¹ Amafinius ve Rabirius’un felsefeyi ele alışı ve inceleme biçimine karşı olanlar.

¹² Samos adasında İ.Ö.342’de doğan Epikuros, Atina’da bahçeli bir ev satın alıp burada okuldan çok dostluk birliği diye tanımlanabilecek okulunu kurmuştur. İ.Ö. 271’de öldüğünde, arkasında hiçbir günümüze ulaşmayan 30 cilt çalışma ve sayısız mektup kalmıştır. İnsanın amacının huzur elde etmek olduğunu, bu huzuru insana zevkin mutluluk sırasında değil, acıyı dindirme eyleminde verdiğini öğretirdi; ayrıca insanı ölüm ve tanrı korkusundan kurtarmayı da amaçlamıştır.

¹³ İ.Ö.460-361 yılları arasında yaşayan *Abderalı* Demokritos, üç ana ilke, atom, boşluk ve harekete dayanan atom teorisinin kurucusudur; Yunan filozofları arasında bir teoriyi eksiksiz kuran ilk kişi olmuştur.

olduklarını bir yana bırakırsan, bölünemez parçaların (Demokritos bunlara 'atom' der) tesadüfen çarpışmasından söz etmek büyük bir iş midir? Sen bizim doğa bilimiyle ilgili görüşlerimizi bilirsin, bizim doğa bilimi etkin güçten ve etkin gücün oluşturup biçim verdiği o maddeden oluştuğuna göre, geometriyi de bunların arasına katmak gerekir; biri geometriyi hangi sözcüklerle açıklayabilecek ya da kime anlatabilecek? Amafinius ve Rabirius, yaşam, gelenekler, arzulanması ve kaçınılması gereken konular hakkında çok yalın düşünüyorlar, çünkü insandaki iyi özellik ile hayvanda-kini bir tutarlar; bizimkilere göre doğa biliminin ne tür incelikleri ve bunların ne denli çok olduğunu biliyorsun: 7. Nitekim Zenon'un¹⁴ öğretisini benimsiyorsan, ahlâktan ayrı düşünülemeyen gerçek ve yalın iynin ne olduğunu birine anlatabilmek büyük bir iştir, çünkü Epikuros duyguyu harekete geçiren istekler olmadan iynin nasıl bir şey olduğunu kesinlikle tahmin bile edemeyeceğini söyler. Senin de bildiğin gibi benim onayladığım eski *Akademeia* öğretilerini benimsiyorsak, bu öğretileri nasıl da ince ayrıntılarıyla açıklamamız, nasıl bir ustalıkla ve esneklikle *Stoacı*lara karşı savunmamız gerekecek! Bu nedenle felsefeyle ilgili tüm bu uğraşmayı, yapabildiğim ölçüde hem tutarlı yaşama önderlik etsin hem de ruhu tatmin etsin diye canla başla üstleniyorum. Platon¹⁵ gibi, tanrıların insanlara felsefeden daha büyük ve iyi bir armağan vermediğini düşünüyorum. 8. Felsefeye ilgi duyan dostlarımı Yunanistan'a yolluyorum, dere aramaktansa kaynaktan içmelerini buyuruyorum; bu zamana değin öğrenmek isteyenlere bu konuları öğretecek kimse yoktu, ne de ilgilenenlerin öğrenebileceği kaynak vardı, bizimkilerin bunlardan haberdar olması için elimden geleni, yaptıklarımı çok beğenmesem de, yaptım, bu konuların Yunanca kaynaklardan öğrenilmesi olanaksızdı, bizim Lucius Aelius'un¹⁶ ölümünden sonra ise Latince kaynaklardan bile öğrenilemiyordu. Bununla birlikte Menippos'u¹⁷ yorumlayarak değil de biçim bakımından taklit edip neşeli bir biçimle kaleme aldığım o eski yapıtlarımda felsefenin derin kaynağından alıp harmanladığım ve akıl yürütme yoluyla söylediğim pek çok şey vardır, bu tür konuları, daha az eğitilmiş kişilerin kolayca anlamaları için, tatlı bir biçimle onların

¹⁴ Kıbrıs'ın Kition kentinde doğan Zenon (İ.Ö. yaklaşık 335-263), olasılıkla Fenikelidir; kynik filozof Krates'in, *Megaralı Stilpon*'un, *Akademeialı Polemon*'un öğrencisi olduktan sonra, İ.Ö. yaklaşık 300 yıllarında Atina'da Stoa okulunu kurmuştur. Çok ünlü olmuş ve güçlü dostlar edinmiştir. Yapıtlarından çok sayıda başlık ve az sayıda fragment kalmıştır.

¹⁵ *Timaos*, 47 B

¹⁶ Varro'nun hocası ve Roma'da dilbilgisini ilk kez sistematik olarak öğreten kişi. Suctonius, *De Viris Illustribus* III'de ondan söz etmiştir.

¹⁷ *Gadaralı* kynik filozof Menippos, satura yazardır (İ.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısı). Varro'nun İ.Ö. 81-76 yılları arasında yazdığı düşünülen Menippos tarzı saturalarından 600 dize kalmıştır.

ilgisini çekerek ölenin ardından söylenen övgü konuşmalarında, filozoflar için de *Antiquitates*¹⁸ adlı yapıtımın önsözünde yazdım, yeter ki amacıma ulaşmış olayım.

III. 9. “Söylediklerin doğru, Varro” dedim. “Kendi kentimizde bir yabancı gibi dolaşıp duran bizi sanki senin kitapların doğruca eve getirdi, böylece sonunda kim olduğumuzu ve nerede olduğumuzu anlayabildik. Sen vatanın tarihini, kronolojisini, dini yasalarını ve kurumlarını, sivil ve askeri kurumlarını, bölgelerin ve yörelerin yer yapısını, tanrıları ve insanları ilgilendiren tüm işlerin adlarını, türlerini, dayanaklarını ve nedenlerini açıkladın; aynı biçimde bizim ozanlarımıza ve genel olarak Latin edebiyatına ve diline çok ışık tuttun, sen birçok türde ve hemen hemen her vezinde güzel şiirler yazdın, yapıtlarının birçok yerinde felsefeyi ele aldın; bu yaptığın, felsefeye ilgi uyandırmak için yeterli, felsefeyi öğretmek için yetersizdir. **10.** Ancak sen gerçekten olası nedenleri anlatıyorsun, çünkü gelecekte iyi eğitilecek olanlar ya Yunanca yapıtları okumayı yeğleyeceklerdir ya da Yunan filozoflarının yapıtlarını bilmeyenler Latince yazılanları bile okumak istemeyeceklerdir; şimdi söyle bakalım, şu söylediklerini onaylıyor musun? İşin aslında, Yunanca yapıtları okuyamayanlar Latince yazılanları okuyacaklar, Yunanca okuyabilecek olanlar ise kendi dillerinde yazılanları küçümsemeyeceklerdir. Yunan edebiyatını iyi bilenlerin Latin ozanlarını okuyup da, Latin filozoflarını okumamaları için nasıl bir neden olabilir? Yoksa Ennius’tan¹⁹, Pacuvius’tan²⁰, Accius’tan²¹ ve Yunanlı ozanların sözcüklerini değil de şiirsel güçlerini sergileyen başka birçok ozandan hoşlandıkları için mi? Nasıl ozanlar Aiskhylos’u²², Sophokles’i²³, Euripides’i²⁴ taklit ediyorlar-

¹⁸ Varro’nun önemli yapıtlarından biridir. İlk yirmi beş kitapta insanları ilgilendiren konuları (*res humanae*), sonraki on altı kitapta ise kutsal konuları (*res divinae*) ele almıştır.

¹⁹ İ.Ö.239-169 yılları arasında yaşayan Ennius, Roma’nın Vergilius’tan önceki en büyük ozanıdır. Kuruluşundan kendi zamanına dek Roma’nın tarihini hexameter vezniyle anlattığı *Annales* adlı yapıtının yanı sıra tragedya, komedy ve satura da yazmıştır.

²⁰ İ.Ö.220-130 yılları arasında yaşayan Pacuvius, Ennius’un kız kardeşlerinden birinin öğrenciydi. Yazdığı tragedyalardan on ikisinin adı ve çok sayıda dize günümüze ulaşmıştır.

²¹ İ.Ö. yaklaşık 170-84 yılları arasında yaşayan Accius tragedya yazarıdır. Yapıtlarından kırk beş başlık ve çok sayıda dize kalmıştır.

²² İ.Ö. 525-456 yılları arasında yaşayan Yunanlı Aiskhylos’un çok sayıda olduğu bilinen tragedya yapıtlarından günümüze yalnızca yedisi ulaşmıştır.

²³ İ.Ö.496-409 yılları arasında Atina’da yaşayan *Kolonoslu* Sophokles’in yüz yirmi üç tragedya yazdığı bilinmektedir, ancak bunlardan yedisi günümüze ulaşmıştır.

²⁴ İ.Ö.480-4-6 yılları arasında yaşayan *Salamisli* Euripides tragedya yazarlığının yanı sıra felsefeyle de ilgilenmiştir.

sa, filozoflar da Platon'u²⁵, Aristoteles'i²⁶, Theophrastos'u²⁷ taklit ederlerse, o denli büyük bir zevkle okunmayacaklar mı? Hypereides'i²⁸ ya da Demosthenes'i²⁹ taklit eden bizim hatiplerden bazılarının övüldüklerini görüyorum. 11. Bununla beraber gerçeği olduğu gibi anlatacağım. Politik yaşamdaki tutkum, üstlendiğim kamu yüksek görevleri, baktığım mahkeme davaları, yalnız devlete gösterdiğim özen değil, aynı zamanda görevlerimi yerine getirmek için duyduğum sorumluluk nedeniyle işim başımdan aşkinken ve omuzlarımdaki birçok görevin yüküyle ezilirken bile, felsefeyle de bir ölçüde ilgileniyordum. Bildiklerimi unutmamak için fırsat buldukça okuyarak bilgimi yeniliyordum; şimdi ise hem yazgım bana çok ağır bir darbe³⁰ indirdiği için, hem de devlet yönetiminde yer almadığım için, üzüntümün çaresini felsefede arıyorum ve ben bunun, emekliliğin en onurlu ve çekici yanı olduğunu düşünüyorum³¹. Çünkü bu iş hem yaşıma çok uygundur, hem övgüye değer işlerimle de (bir şeyler yaptıysam) özellikle uyum içindedir, hem yurttaşlarımızı eğitmek için bundan daha yararlı bir iş yoktur, hem de bunların hiçbiri geçerli değilse, yapabilecek başka işim yoktur. 12. Her alanda övülen bizim Brutus³², felsefe alanında da Latin edebiyatına gerçekten öyle yapıtlar kazandırdı ki, aynı konularda Yunancasını okumaya gerek duymadın; siz gerçekten aynı ekolün düşüncesini paylaşıyorsunuz, çünkü uzun bir zaman o, Atina'da Aristos'un³³ öğrencisi oldu, sen ise onun kardeşi Antiokhos'un öğrencisiydin. Bu nedenle, yalvarırım, edebiyatın bu türüne de kendini ver."

²⁵ Sokrates'in öğrencisi olan ünlü Yunanlı filozof Platon Akademeia okulunun kurucusudur.

²⁶ Ünlü Yunanlı filozof Aristoteles, Platon'un öğrencisi ve Peripatetik okulun kurucusudur.

²⁷ Lesbos adasının Eresos kentinde doğan Theophrastos (İ.Ö.372 - y.287), Aristoteles'ten sonra Peripatetik okulun başına geçmiştir.

²⁸ İ.Ö.389 - 322 yılları arasında yaşayan seçkin devlet adamı Hypereides, Eskiçağ'da on büyük hatip arasında Demosthenes'in ardından ikinci sıraya yerleştirilmiştir. Gücendirici olmadan iğneleyici ve yalnız bir dil kullanmıştır.

²⁹ Atinalı Demosthenes (İ.Ö.383 - 322) en büyük Yunanlı hatiptir; Atina halkını uyarmak için Makedonya tehlikesine karşı verdiği *Orationes Philippicae* adlı söylevleri çok ünlüdür; Cicero da onu örnek almıştır.

³⁰ Kızı Tullia'nın ölümü

³¹ Bk. Cicero, *Tanrıların Doğası*, I; IV ve devamı, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, Ankara; Cicero hizmet amacıyla kamu görevlerinde bulunmuştur. Felsefeyle uğraşırken de aynı amacı gütmektedir.

³² Marcus Iunius Brutus, erdem, görev gibi konularda yazmıştır.

³³ Ashalonlu Antiokhos, Yeni Akademeia okulundan hocası Philon'a açıkça meydan okumuş, oradan ayrılarak Eski Akademeia'nın düşünce ve görüşlerini benimseyen kendi okulunu kurmuştur. Kendisinden sonra okulun başına kardeşi Aristos geçmiştir.

IV.13. Bunun üzerine Varro “Bu konuyu düşünceğim, gerçekten senin yardımına ihtiyacım var” dedi ve konuşmasını şöyle sürdürdü: “Ancak senin hakkında duyduklarım nedir?” “Hangi konuda?” diye sordum. Varro “Eski *Akademeiayı* bırakman ve yenisiyle ilgilenmen konusunda” dedi. “Bunda ne var?” dedim ve devam ettim: “Dostumuz Antiokhos, Yeni Akademeia ekolünden Eskisine geçmekte, benim Eski Akademeia ekolünden Yenisine geçmemle karşılaştırıldığında daha haklı mıydı? En yeni öğretiler kuşkusuz çok daha doğru ve gelişmiştir; senin de düşündüğün gibi, büyük bir adam olan Philon, Antiokhos’un hocası olmasına karşın, kitaplarında, kendi ağzından da duyduğumuz gibi, iki Akademeia ekolü olmadığını söyler ve olduğunu düşünenlerin yanlış olduğunu kanıtlar.” “Doğru söylüyorsun” dedi. “Ancak Antiokhos’un, Philon’un öğretilerine karşı neler yazdığını senin bildiğini düşünüyorum.” **14.** “Gerçekten hem bu konuları hem de uzun zamandır uzak kaldığım tüm eski *Akademeiayı*, seni sıkmayacaksa, yeniden ele almanı isterdim; aynı zamanda, uygun görürsen, oturalım” dedim. “Gerçekten iyi olur, aslına bakarsan, ben çok yorgunum” dedi; “Yeniden anlatmamı istediğin bu konuyu anlatmam Atticus’un hoşuna gider mi bakalım!” Bunun üzerine Atticus şöyle dedi: “Gerçekten hoşuma gider, uzun zaman önce Antiokhos’tan dinlediklerimi anımsamaktan ve Latincenin bu konuları açıklamaya yeterli olup olmadığını anlamaktan başka ne isterim?” Bu konuşmalardan sonra birbirimizi göreceğ biçimde karşılıklı oturduk. **15.** Bunun üzerine Varro söze şöyle başladı: “Herkesin üzerinde anlaştığı gibi, ben de ilk kez Sokrates’in³⁴, felsefeyi, kendisinden önceki tüm filozofların³⁵ uğraştıkları gizemlerden ve doğanın kendi içinde saklı tuttuğu şeylerden kurtarmış ve insanların ortak yaşamına yönlendirmiş olduğunu düşünüyorum; Sokrates, erdemler, kusurlar, tüm iyi ve kötü şeyler nedir diye araştırıyordu ve bunun yanında gökyüzündeki cisimlerin³⁶ bizim bilgimizin çok dışında olduğunu ya da çok iyi bilinseler bile, iyi yaşam üzerinde etkili olmadıklarını düşünüyordu. **16.** Sokrates kendisini dinleyenlerin çeşitli biçimlerde ve tam olarak baştan sona kaleme aldıkları konuşmalarının neredeyse tümünde, konuları öyle bir yöntemle tartışır ki, hiçbir şeyin doğruluğunu onaylamaz, karşısındakilerin düşüncelerini çürütür; hiçbir şey bilmediğinden başka bir şey bilmediğini söyler; kendisinin bilmediklerini biliyor sananlardan üstün olduğunu belirtir, çünkü kendisinin bildiği tek şeyin,

³⁴ Xenophon’un, Platon’un ve Alkibiades’in hocası olan ünlü Yunanlı filozof Sokrates, İ.Ö. 469-399 yılları arasında yaşamıştır; tanrılara inanmamakla ve gençlerin ahlâkı bozmakla suçlandıktan sonra, suçlu bulunmuş ve zehir içerek ölüme mahkum edilmiştir.

³⁵ Sokrates’ten önceki filozoflar, doğa olaylarına bir açıklama getirmeye çalışırlardı.

³⁶ Yıldızlar ve takım yıldızlar.

hiçbir şey bilmediği olduğunu itiraf eder; bu nedenle tanrı Apollon'un tüm insanların en bilgisi olarak kendisini gösterdiğini, tek ve tam bilgeliğin, bilmediği bir şeyi biliyormuş gibi düşünmemek³⁷ olduğunu söyler. Bu sözleri kararlı bir biçimde söylediği ve bu ilkesine bağlı kaldığı için, onun tüm konuşmaları, *Sokratesçilerin*, özellikle de Platon'un³⁸ kitaplarından anlaşılabilir gibi, erdemın övülmesi ve tüm insanların erdemli olmaya özendirilmesi gerektiği üzerinedir. 17. Türlü nitelikleri olan, çok yönlü düşünen, bol bol fikir üreten Platon'un önderliğinde *Akademeiacılar* ve *Peripatetikler* diye iki ayrı ad altında kendi içinde uyumlu tek bir felsefe akımının temeli atıldı; bunların adları farklı olsa da, benimsedikleri görüşler aynıydı; Platon'un kız kardeşinin oğlu Speusippos'u³⁹, çok üstün çalışmalarıyla ve ana öğretileriyle ünlü iki öğrencisi *Khalkedonlu Xenokrates*'i⁴⁰ ve *Stagiralı Aristoteles*'i⁴¹ kendisinden sonra felsefesinin mirasçısı olarak bırakması üzerine, *Aristoles*'le birlikte çalışanlar *Peripatetikler*⁴² diye adlandırıldılar, çünkü bunlar *Lycium*'da⁴³ dolaşırken konularını tartışıyorlardı; öbürleri ise Platon'un yöntemi uyarınca öteki *gymnasium*da yani *Akademeia*'da⁴⁴ toplandıkları ve konuları karşılıklı konuşarak tartışmak alışkanlığında oldukları için, adlarını çalıştıkları bu yerden almışlardır. Fakat Platon'un bilgisiyle beslenmiş olmalarına karşın her iki kesim de kendilerine özgü belirli bir öğreti sistemi oluşturdu; bu sistem her bakımdan zengindi; her konuya kuşkuyla yaklaşan ve hiç kesin karar vermeyen Sokrates'e özgü o tartışma alışkanlığını ise bir yana bıraktılar. Böylece Sokrates'in hiç onaylamadığı bir düşünüş biçimi, belirli bir felsefe bilimi, konuların kurala göre düzenlenmesi ve öğretilerin tanımı ortaya çıktı. 18. Az önce de söylediğim gibi, iki adı olan tek bir felsefe vardı; çünkü *Peripatetikler* ile eski *Akademeia* arasında hiç

³⁷ Bk. Platon, *Apologia*, 21 A

³⁸ İ.Ö. yaklaşık 429-347 yılları arasında yaşayan ünlü Yunanlı filozof Platon, Sokrates'in öğrencisi ve *Akademeia* okulunun kurucusudur.

³⁹ Platon'un kız kardeşinin oğlu olan Speusippos İ.Ö. 407 - 339 yılları arasında yaşamış ve Platon'dan sonra okuluna İ.Ö. 347' den ölüncüye dek 8 yıl boyunca başkanlık etmiştir.

⁴⁰ *Khalkedonlu* filozof Xenokrates (İ.Ö.396-315) Platon'un ve Speusippos'un öğrencisidir. Speusippos'un ölümünden sonra İ.Ö.339-314 yılları arasında *Akademeia*'nın başkanlığını yürütmüştür. Platon'un öğretilerinin özellikle de Pythagoras'tan kaynaklanan kesimini geliştirmiştir.

⁴¹ İ.Ö. 385 - 322 yılları arasında yaşamış ünlü Yunanlı bilim adamı ve filozof Aristoteles, 17 yaşında Atina'ya gelmiş ve *Akademeia*'ya girmiştir; Platon'un ölümünden (İ.Ö.348/47) sonra okulun başına Speusippos'un geçmesi üzerine, okuldan ayrılmıştır. Mantık, metafizik, fizik ve biyoloji konusundaki görüşleri modern çağdaki bilgilere yol göstermiştir.

⁴² Yunanca'da *περιπατεῖν* fiili 'dolaşmak' demektir.

⁴³ Atina'nın yakınında, güzel bahçeleri olan ve Aristoteles'in ders verdiği okul.

⁴⁴ Atina kentinden birkaç kilometre uzakta kahraman *Akademos*'a adanmış kutsal yer; Platon okulu adını bulunduğu bu yerden almıştır.

fark yoktu. Gerçekten de düşündüğüm gibi, Aristoteles üstün yetenekleriyle sivrilmiş biriydi, ama her iki okul da aynı kaynaktan besleniyordu; ikisinde de arzu edilmesi ve kaçınılması gereken şeylerin sınıflandırılması aynıydı.

V. Varro “Yaptığım işe bak! Bunları size mi öğretiyorum? Deyim yerindeyse, tereciye tere satıyorum” dedi. Bunun üzerine Atticus da söze şöyle karıştı: “Devam et, Varro; bizim yazarları ve yapıtlarını seviyorum; bu şeyler sizin biçeminizle⁴⁵ ve Latince söylenince çok hoşuma gidiyor” Ben de şöyle dedim: “Ben zaten halkıma felsefeyi öğreteceğimi açıkça söylediğime göre, neden hoşlandığımı sanıyorsun?” 19. Varro “Hoşumuza gittiğine göre devam edelim” dedi, “Platon’un benimsediği felsefe öğretisi üç bölümdür: Birinci öğretisi, yaşam ve ahlâk, ikincisi doğa bilimi ve gizemleri üzerinedir, üçüncüsü de dialektikle ilgili olup neyin gerçek neyin gerçek olmadığını, konuşma sanatında neyin doğru neyin yanlış, nelerin uyum içinde, nelerin uyumsuz olduğunun tartışılmasıdır. İyi yaşamayı amaçlayan o ilk öğretiyi doğada arıyorlardı ve doğaya boyun eğilmesi gerektiğini, her şeyin ulaşmaya çalıştığı en yüksek iynin doğadan başka hiçbir yerde aranmaması gerektiğini söylüyorlardı, onlar her şeyi doğayla, akılla, bedenle, yaşamla uyum içinde elde etmiş olmanın, arzu edilmesi gerekli şeylerin en üst aşaması ve en yüksek iynin amacı olduğu sonucuna varıyorlardı; bedendeki iyi özelliklerin bir kısmını bedenin bütünüyle, bir kısmını da onun parçalarıyla ilişkilendiriyorlardı; sağlığın, gücün ve güzelliğin bedenin bütününde, sağlıklı duyuların ve her bir organın özelliğinin ise bedenin parçalarında bulunduğunu düşünüyorlardı; örneğin ayaklarda hız, kollarda güç, seste berraklık, dilde ise sözcüklerdeki sesleri iyi çıkarma yetisinin bulunduğu inaniyorlardı: 20. Erdemi anlamayı sağlayan nitelikleri ise insan aklının iyi özelliği sayıyorlardı, bunları insanın doğasında olanlar ve alışkanlıkla kazanılanlar diye ikiye ayırıyorlardı. Anlama çabukluğunu ve belleğin gücünü doğaya bağlıyorlardı; bunların her ikisi de akıl ve zekânın öz niteliğidir. Ahlâkın iyi niteliklerinin ilgi ve çabayla edinildiğini ve alışkanlık gibi bir şey olduğunu düşünüyorlardı; bu alışkanlığı kısmen sıkı alıştırma yaparak kısmen akıl yürüterek biçimlendiriyorlardı, işte felsefenin özü bunlardır. Bu felsefede bir şeyin başlaması, ama tamamlanmamış olması durumuna bir tür erdeme ilerleyiş denir, çözümlenmiş ve varılan sonuç ise erdemdir. İnsan doğasının bir tür mükemmelliğidir ve insan ruhuna bağladıkları her şeyin en iyisi tek şeydir. 21. İşte bunlar onların akılla ilgili düşünceleridir; erdemin kullanımı için geçerli olan şeylerin yaşamın belirli ilkeleriyle de bağlantılı olduğu-

⁴⁵ Atticus, felsefe dilindeki karmaşadan hoşlanmamaktadır, bir konunun yalnız ve ana hatlarıyla ortaya konmasını sevmektedir. Bu yüzden orta düzey Latince’nin temsilcisidir, Cicero bu dili kullanarak Akademi’yi daha anlaşılır, ama pek doğru olmayan bir biçime sokmuştur. Metnin burada biyografik değeri vardır, çünkü hiç kimse Atticus’u Cicero’dan daha iyi tanıyamazdı, Atticus felsefede daha kolay öğrenme yöntemini izliyordu.

nu söylerlerdi (Bu da onların felsefesinin üçüncü bölümüdür.). Nitekim aklın ve bedenın iyi özelliklerinde, ayrıca doğaya değil de, mutlu yaşama bağlı bir takım şeylerde erdemın bulunduğu görülür. Çünkü insanın, devletin ve tüm insan soyunun bir parçası olduğunu ve öbür insanlara belirli toplumsal bağlarla bağlı olduğunu düşünüyorlardı. En yüksek iyi ve doğaya özgü en yüksek iyi konusunda bu biçimde tartışıyorlardı; varsıllık, bolluk, ün ve saygınlık gibi öbür şeylerin buna ait olduğunu, ya arttıran ya da koruyan etmenler olduğunu düşünürlerdi. Böylece üç sınıfa ayrılmış bir *iyiler* düzeni oluştururlar.

VI. 22. İşte bunlar iyilerin o üç türüdür; pek çok kişi bu bölümlemeyi Peripatetiklerin yaptığını düşünür. Bu düşünce gerçekten doğrudur, çünkü onların bölümlenmesi böyledir; bir zamanlar *Akademeialılar* (eski *Akademeialılar*) diye adlandırılan birilerinin ve Peripatetikler diye başka birilerinin olduğunu düşünenler varsa yanılıyorlar. Bu bölümleme teorisi onların ortak düşüncesidir ve her iki okul da şunu düşünürdü: En yüksek iyinin amacı, doğaları gereği ilk sırada yer alanların ve kendi özelliklerinden dolayı arzu edilenlerin ya tümünü ya da en önemlilerini elde etmektir; en önemliler akılla ve erdemle ilgili olanlardır. Böylece tüm eski filozoflar⁴⁶ mutlu yaşamın sadece erdeme bağlı olduğunu, ama bedenın *'iyileri'*nin yanı sıra erdemın kullanımı için ideal olan ve yukarıda söylediğimiz⁴⁷ öbür şeyler olmadan mutluluğun tam olamayacağını düşünmüşlerdir. **23.** Bu tanımdan yola çıkılarak yaşamda çalışmanın ve görevin ilkesi de belirlenirdi, bu ilke doğanın buyurduklarını korumaktı. Bundan, tembellikten kaçış ve zevkleri küçümseme, ardından doğru, onurlu ve doğanın isteğiyle uyum içinde olan birçok şey uğruna türlü işleri üstlenme ve büyük acılara katlanma düşüncesi doğuyordu; bundan ise arkadaşlık, adalet ve eşitlik kavramları ortaya çıkıyordu; bunlar ise zevklerden ve yaşamı rahat kılan birçok iyi şeyden üstün tutuluyordu. Bu onların ahlak sisteminin temeliydi ve daha önce sözünü ettiğim⁴⁸ o kesimin ahlak biçimi ve tanımı oldu.

24. Ardından 'doğanın varlığı'⁴⁹ gelir; bu konu üzerine şöyle konuşurlardı: Doğayı iki ana 'öz varlığa' (*principium*)⁵⁰ ayırırlardı, biri etkileyen⁵¹

⁴⁶ *Akademeialılar*, Aristoteles ve onun öğrencileri.

⁴⁷ Bk. V, 21.

⁴⁸ Etikten söz ettiği V.19.

⁴⁹ 'Doğanın varlığı' diye çevirdiğimiz Latince *natura* sözcüğü, Yunanca αὐσις (doğa) ve οὐσις (öz varlık, öz madde, element) sözcüklerinin ikisinin birden anlamını içermektedir.

⁵⁰ Yunancası ἀρχή (*arkhe*): Sokrates öncesi 'ana madde'nin doğası.

⁵¹ ποιητική (*poietike*). Hava ve ateş etkileyendir.

öbürü ise etkilenendir⁵² ve bundan herhangi bir şey oluşup doğar. Etkileyende bir ‘güç’ (*vis*), etkilenende ise ‘belirli malzeme’nin (*materia*)⁵³ bulunduğu; bunun yanında her ikisinin birbirine iç içe bağlı olduğunu; onu bir arada tutacak bir güç olmadan malzemenin bir araya gelemeyeceğini ve herhangi bir malzeme olmadan gücün de etkin olamayacağını düşünüyorlardı (çünkü herhangi bir yerde var olmak zorunda olmayan bir şey yoktur). Artık her ikisinden (güç ve malzemedен) oluşan bu yeni şeyi ise ‘beden’ (*corpus*)⁵⁴ ve özellik kazanmış ‘yapıcı madde’ (*qualitas*)⁵⁵ diye adlandırıyorlardı – uzun zamandır bu konuları işleyen Yunanlıların yaptığı gibi, bu alışılmamış meselelerde zaman zaman henüz duyulmamış terimler kullanmamıza gerçekten izin vereceğinizi umuyorum.”

VII. 25. Atticus “Gerçekten izin vereceğiz” dedi; “Latince sözcüklerin senin için yetersiz kaldığı yerde, istediğin zaman Yunancasını da kullanabilirsin.” Varro “Çok nazıksın; ama *philosophia, rhetorica, physica, dialectica*⁵⁶ gibi Latince kullanımı iyice alışkanlık haline gelmiş pekçok sözcüğün dışında ben Latincesini kullanmaya özen göstereceğim. Bu nedenle Yunanca *poietetes*⁵⁷ sözcüğü yerine Latince *qualitates* sözcüğünü kullandım, çünkü bu Yunanlılar arasında, halkın değil, filozofların kullandığı bir sözcüktür, bu durum birçok sözcük için de geçerlidir; dialektik sanatıyla uğraşanların kullandığı sözcüklerin hiçbirisi gerçekten halk dilinde yoktur, onlar kendi terimlerini kullanırlar. Hemen hemen tüm sanatların kendine özgü ortak bir dili vardır; ya yeni kavramlara yeni adlar türetmek gerekir ya da başka alanlardan sözcükler alınıp aktarılmalıdır. Yunanlılar bunda başarılı oluyorlarsa, nedeni onların yüzyıllardır bu işlerle uğraşmalarıdır, biz bunu daha yeni işlemeye başladığımızı göre, bize o denli çok ayrıcalık tanınması gerekir.” **26.** Ben de şöyle yanıt verdim: “Ey Varro, şu anda yaptığın gibi, yurttaşlarını yalnız bol bilgiyle değil, bir de sözcük bolluğuyla geliştirecek olursan, senin onlara gerçekten çok yararlı olacağını sanıyorum.” Varro, “O halde, gerek duyarsam senin⁵⁸ önderliğinde yeni sözcükler kullanma yürekliliğini göstereceğim. Bundan böyle bu ‘özellik kazanmış öz mad-

⁵² παθητική (*pathetike*). Su ve toprak etkilenendir.

⁵³ Yunancası ὕλη (*hule*).

⁵⁴ Özellik ve şekil kazanmış öz madde ya da ana madde

⁵⁵ *Qualitas*, Yunancası ποιότης (*poietes*).

⁵⁶ Latince *Philosophia* felsefe, *dialectica* karşılıklı tartışma sanatı, *physica* doğa bilimi, *rhetorica*, güzel söz söyleme sanatı demektir.

⁵⁷ Yunanca ποιότης, Latince *qualitas* sözcüğünün karşılığıdır.

⁵⁸ Cicero.

de'lerin (*qualitas*)⁵⁹ bazıları 'ana öz madde'lerdir (*principes*), bazıları ise bunlardan oluşanlardır. 'Ana öz maddeler' saf ve basittir, ama bunlardan oluşanlar türlü özellikte ve biçimdedirler. Bundan böyle hava⁶⁰ (bu Yunanca sözcüğü de artık Latinceymiş gibi kullanıyoruz), ateş, su ve toprak ana öz maddedirler; canlı türleri ve topraktan doğan bitkiler bunlardan oluşur. O halde onlara 'ana öz maddeler'⁶¹ (Yunancadan Latinceye çevirecek olursam *elementa*⁶²) denir; bunlardan havanın ve ateşin hareket ettirme ve etkileme gücü vardır, geriye kalanların, yani suyun ve toprağın ise etkilenme özelliği vardır. Aristoteles, yıldızları ve beyni oluşturan, yukarıda sözünü ettiğim o dört maddenin her birinden farklı beşinci bir ana öz maddenin olduğunu düşünüyordu. 27. Her şeyin temel yapısında, hiçbir biçimi olmayan, o özellik kazanmış öz maddeleri içermeyen (*-qualitas-* bu sözcüğü konuyu işleyerek daha alışılmış ve bilinir hale getirelim) belirli bir malzemenin var olduğunu; bundan her şeyin oluşup biçimlendiğini ve yalnız bunun her şeyi kendi içine alabileceğini; her kesimiyle her biçime dönüşebileceğini; bununla birlikte tümüyle yok olmadığını, ama kendi parçacıklarına çözüldüğünü; bu parçacıkların ise sonsuza dek ufalanıp bölünebileceğini, çünkü varlıkların yapısında bölünemeyecek diye hiçbir şeyin olmadığını; bunun yanında harekete geçen her şeyin belirli aralıklarla hareket ettiğini; bu aralıkların da aynı biçimde sonsuza dek bölünebileceğini düşünürler. 28. *Qualitas*⁶³ dediğimiz 'bu etken güç', böyle hareket ettiği ve böyle ileri geri gidip geldiği için, hem tüm 'malzeme'nin (*materia*) tümüyle değişikliğe uğradığını, hem de o 'özellik kazanmış öz maddeler'e'⁶⁴ (*qualia*) dönüştüğünü; bir araya gelen ve kendi kesimlerinin tümüyle kesintisiz bir süreç içinde birleşen bütün 'öz varlık' (*natura*)⁶⁵ içinde bu 'özellik kazanmış öz maddeler'den bir 'küre' (*mundus*) oluştuğunu; bu kürenin dışında hiçbir 'malzeme' (*materia*) ve 'biçim kazanmış varlık' (*corpus*) olmadığını; bunun yanında bu kürenin içinde olan tüm şeylerin bu kürenin parçaları olduğunu; bunların duygusu, düşüncesi olan bir 'öz varlık' (*natura sentiens*)⁶⁶ tarafından bir arada tutulduklarını; bu öz varlıkta kendine öz ve ebedi bir düşünme yetisi

⁵⁹ *Qualitas* burada 'güç' değil somut olarak 'özellik kazanmış öz madde' anlamında kullanılmıştır.

⁶⁰ *Aer* Latinceye Yunanca'dan geçmiştir.

⁶¹ Yunancası *Arkhe*, Latincesi *initium*.

⁶² *Stoikheia*.

⁶³ *Qualitas* burada soyut olarak etken güç, 25'de ise hava ve ateş gibi etkileme gücü içeren öz madde olarak somut anlamda kullanılmıştır.

⁶⁴ Yunancası *ποία* (*poia*).

⁶⁵ *Natura* = οὐσία= ύλη, öz ya da ana madde, malzeme

⁶⁶ Bk. Cicero, *Tanrıların Doğası*, II, 22, 75 ve 85, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, Ankara.

olduğunu, çünkü ondan daha güçlü ve onu yok edecek hiçbir şeyin olmadığını düşünürler. **29.** Bu etken gücün evrenin ruhu, aklı, zekâsı ve kusursuz bilgeliği olduğunu söylerler; onu bir tanrı ve kendi yönetimi altındaki her varlığı bilip gözeten belirli bir 'tanrısal öngörü' (*prudencia*) diye adlandırır- lar; özellikle gökyüzündekileri, sonra insanlarla ilgili yeryüzündeki şeyleri, özenle yönettiğini düşünürler; bu aynı güce kimi zaman da 'zorunluluk' (*necessitas*)⁶⁷ derler, çünkü ebedi düzenin yazgısı, değiştirilemez sürekliliği gibi onun tarafından kararlaştırılan her şey, onun kararından farklı gerçek- leşemez. Kimi zaman aynı güce gerçekten 'yazgı' (*fortuna*) derler, çünkü gizemliliğinden dolayı ve nedenleri bizce bilinmediği için, onun birçok şeyi öngörümüz ve beklentimiz olmadan gerçekleştirdiğini sanırız.

VIII. 30. Felsefenin akıl yürütme ve tartışma⁶⁸ ile ilgili üçüncü bölümü- nü hem *Akademeialı*lar hem de Peripatetikler şöyle ele alıyorlardı: Gerçekle ilgili yargı, duygulardan kaynaklanmasına karşın, yine de kesin yargının duyguda olmadığını; aklın, nesnelere gerçek yargıcı olduğunu kabul edi- yorlardı. Bunun güvenilebilecek tek şey olduğunu, çünkü yalnız aklın, ebe- diyen basit, saf ve aslı gibi olan şeyi görebileceğini düşünüyorlardı. Buna *idea*⁶⁹ derler ve zaten çoktan Platon tarafından böyle adlandırılmıştır; biz ise Latince de haklı olarak buna *species*⁷⁰ diyebiliriz. **31.** Öte yandan tüm duyuların yeterince hassas olmadığını ve yavaş olduğunu; duyuların haki- miyet alanında olduğu sanılan birçok şeyi hiçbir biçimde algılamadığını; çünkü ya algılanamayacak kadar küçük olduklarını ya da öyle hareketli ve hızlıdır ki, hiçbirinin kararlı olarak tek ve aslı gibi kalmadıklarını düşü- nürlerdi, çünkü her şey sürekli kayıyor ve akıyormuş gibi, hareket halinde- dir. Bunun için bu gruba giren varlıkların tümüne 'düşünülebilen şeyler' (*opinabiles*)⁷¹ derlerdi. **32.** Böylece bilginin yalnız aklın ürettiği kavramlarda ve yürüttüğü mantıkta var olduğunu, başka bir yerde olamayacağını düşü- nüyorlardı. Bu nedenle varlıkların tanım yöntemine önem veriyorlardı ve bu gerçek tanımlamayı, tartışmak için ele aldıkları her şeye uyguluyorlardı; sözcüklerin anlam ve türeyişleri ile ilgili açıklamaları da onaylıyorlardı, yani her bir şeyin neden böyle adlandırıldığını araştırıyorlardı, buna da etimolo- ji diyorlardı; sonra açıklanmasını istedikleri şeyi kanıtlamak ve bir sonuca

⁶⁷ Yazgı.

⁶⁸ Latince metindeki *disserendum* sözcüğü Yunanca *λογική* ve *διαλεκτική* karşılığında kulla- nılmıştır.

⁶⁹ Yunanca 'görüntü, şekil' anlamına gelen bu sözcük burada teknik terim olarak kullanı- lmıştır; 'aklın görme ve yargılama gücü'nü açıklamaktadır.

⁷⁰ Latince 'görünüm, şekil' anlamına gelen bu sözcük burada *Ideanın* karşılığı teknik bir terim olarak kullanılmıştır.

⁷¹ Bu tür nesnelere görülemez, koklanamaz, işitilemez, ancak aklın gözüyle algılanabilirler.

bağlamak için belirli tartışma yöntemlerini ve her bir varlığın belirleyici ana özelliklerini yönlendirici olarak kullanıyorlardı. Buna dialektik öğretisi, yani konuşmanın akıl yürüterek sonuçlandırılması ekleniyordu, öte yandan bunun yandaşı gibi hitabetin konuşma gücü de buna katılıyordu: Bu, ikna etmek için verilen kesintisiz bir söylevin açıklayıcı gücüdür.

33. Bu, Platon'un onlara kalıt olarak bıraktığı ilk felsefe biçimiydi; istiyorsanız, bu konuda bana ulaşan değişiklikleri de açıklayayım". Ben "Atticus'un yerine de yanıt vereyim, gerçekten istiyoruz," dedim. Bunun üzerine Atticus "Benim adıma yanıtlamakla çok iyi ediyorsun; çünkü o, Peripatetiklerin ve Eski Akademeia'nın ana öğretilerini çok açık seçik açıklıyor." dedi.

IX. Varro şöyle devam etti: "İlk olarak Aristoteles, az önce anlattığım⁷² Platon'un "idea" larını çürüttü, oysa Platon, "Bunlarda tanrısal bir özellik var" diyecek kadar bunlara sıkı sıkıya bağlıydı. Konuşması hoş, belirli bir dürüstlük ve soyluluk sergileyecek kadar iyi bir kişiliğe sahip olan Theophrastos⁷³, eski öğretinin geçerliliğini⁷⁴ belirli bir biçimde ve iyice bozarak yok etti; çünkü erdemi güzelliğinden yoksun bıraktı ve mutlu yaşamın yalnız erdeme dayandığı görüşünü yadsıdı. 34. Nitekim onun öğrencisi Strato,⁷⁵ keskin zekâlı biri olmasına karşın, yine de bu öğretinin tümüyle dışında tutulmalıdır; çünkü bu felsefenin erdemi ve ahlâkı içeren en önemli bölümünü hiç dikkate almamıştır ve tümüyle doğa araştırmalarına yönelmiştir; bu konuda da arkadaşlarıyla birçok bakımdan uyuşmadı. Platon'un yöntemini ve temel öğretisini sürdüren ilk kişiler Speusippos⁷⁶ ve Ksenokrates, bunların ardından Polemon⁷⁷, Krates⁷⁸ ve aynı zamanda Krantor⁷⁹ Akademeia'da toplanarak hocalarından aldıkları ana öğretileri

⁷² Bk. VIII, 30.

⁷³ Bk. III, 10.

⁷⁴ Theophrastos Platon'un öğretisinin yalnızca etik kısmını eleştirmiştir.

⁷⁵ *Lampsakoslu* (bugünkü Lapseki) Strato, Theophrastos'un öğrencisidir ve ondan sonra İ.Ö. 288 – 272 yılları arasında Peripatetik okulun başında bulunmuştur. Aristoteles'in okulunda izlenen yöntemlerden çok uzaklaşarak onun öğretisinin doğa bilimi bölümüyle ilgilenip geliştirmiştir.

⁷⁶ Bk. IV.17.

⁷⁷ Ksenokrates'in öğrencisi olan Polemon, ondan sonra İ.Ö. 315- 270 yılları arasında Akademeia'nın başında bulunmuştur. Platon'un öğretisinin Pythagoras'tan kaynaklanan kesimini geliştiren hocasının tersine, ahlâk sorunuyla ilgilenmiştir.

⁷⁸ Atinalı Krates, Polemon'dan sonra Akademeia'nın başına geçmiştir (İ.Ö. 270 – 268). Platon'un öğretisinin ahlâki yanını sıkı sıkıya izlemiştir. Arkhesilaos'un öğretmeni olmuştur.

⁷⁹ Kilikia'nın Soli kentinden olan Krantor, İ.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Akademeia'da çok etkili olmuştur. Cicero *Consolatio* adlı yapıtını yazarken, onun acı üzerine yazdığı περί Πέντους adlı yapıtını örnek almıştır.

özenle koruyorlardı. **35.** Zenon ve Arkesilas⁸⁰, Polemon'un derslerini istekle ve sürekli izlemişlerdi; ancak Zenon, Arkesilas'tan yaşça büyük olduğu için, dialektikte hiçbir ayrıntıyı gözden kaçırmadan ince ince düşündüğü ve tartıştığı için, okulun öğreti yöntemine yenilik getirmeye kalkıştı; getirdiği yenilikleri, isterseniz, Antiokhos'un alışageldiği gibi, açıklayacağım." Ben şöyle dedim: "Ben istiyorum. Bak, Pomponius'un da aynı işareti verdiğini görüyorsun" **X.** "Zenon erdemine gücüne asla Thephrastostos gibi zarar verecek biri değildi, tersine mutlu yaşama ilişkin her şeyi yalnızca erdemde topladı, erdemden başka hiçbir şeyi 'İyiler'in arasında saymadı ve erdemi 'iyi ahlâk'⁸¹ diye adlandırdı, bu sade, tek biçimliydi ve tek iyi şeydi. **36.** Öbürlerini ne iyi ne de kötü diye sınıflandırmasa da, bazılarının doğayla uyum içinde, bazılarının doğaya karşı olduğunu söylüyordu. Bunların arasına başka şeyleri yerleştiriyordu ve bunları da 'ortadakiler' diye adlandırıyor. Doğaya uygun olanların seçilmesi ve belirli bir değere lâyık görülmesi gerektiğini öğretiyordu, doğaya karşı olanlar için de tersini öğretiyordu, her iki gruba girmeyenleri ise orta gruba yerleştiriyordu. Hiç harekete geçirme gücü olmayanları bu sınıfa koyuyordu. **37.** Ancak seçilmesi gerekenlerden kimilerinin daha çok, kimilerinin de daha az önemli olduklarını düşünüyordu. Daha çok önemi olanları 'tercih edilenler', değeri daha az olanları da 'kabul edilmeyenler' diye adlandırıyor. Bu örneklerde görüldüğü gibi özünden çok terminolojide değişiklik yapmıştı, böylece doğru iş ile yanlış iş arasındaki orta sınıfa 'duruma göre uygunları' ve 'duruma göre uygunlara zıt olan bazıları' koyuyordu. Doğru yapılanları iyi işler arasına, yanlışları yani yasaklı olanları ise kötüler arasına yerleştiriyordu. Dediğim gibi izlenen ya da savsaklanan 'duruma göre uygunları'⁸² ise orta sınıftan sayıyordu. **38.** Ondand öncükilerin tüm erdemine akıl yürütmede olmadığını, ama kimi erdemlerin doğa ve geleneksel görgü sayesinde bütünlük kazandığını söylemesine karşın, Zenon tüm erdemine akıl yürütmede olduğunu ileri sürüyordu; onlar, yukarıda sözünü ettiğim erdem türlerinin sınıflandırılabilceğini düşünürken, Zenon bunun asla olamayacağını; kendisinden önceki filozofların dediği gibi, yalnız erdemden yararlanmanın değil, ama erdemli davranış alışkanlığı kazanmanın da başlı başına muhteşem bir şey olduğunu, buna karşın erdemden sürekli yararlanmayan kişinin de erdemli olmadığını savunuyordu; o eski filozoflar insan duygularının aşırıya kaçmasını önleyemedikleri için, acı duymanın, çok arzu etmenin, aşırı korkmanın ve sevinmenin doğal olduğunu söylüyorlardı; ancak onların bu duyguları

⁸⁰ İ.Ö.315-240 yılları arasında yaşamış olan Arkesilas İkinci Akademi'a'nın kurucusudur.

⁸¹ καλόν.

⁸² Örneğin, adam öldürmek kötüdür, ama savaşta canını kurtarmak için adam öldürmek uygundur.

kontrol altına almasına ve sınırlarını daraltmasına karşın, Zenon bilge kişinin tüm bunlardan hastalıklı gibi sakınmasını istedi. 39. Eskiler bu aşırıya kaçmış duyguların doğal olduğunu ve bunların akıl yürütmeyele bağdaşmadığını, arzunun beynin bir yerinde, akıl yürütmenin ise başka bir yerinde yer aldığını söylerken, Zenon bu düşünceye de katılmıyordu. Çünkü aşırı duyguların isteğe bağlı olduğu, düşünce yetisinin yargısı uyarınca bunlara katlanıldığı kanısındaydı ve tüm aşırı duyguların anasının dizginlenmeyen bir tür huysuzluk ve ölçsüzlük olduğunu ileri sürüyordu. Zenon'un ahlâk konusundaki görüşleri aşağı yukarı bunlardı.

XI. Zenon'un doğa bilimi hakkındaki görüşleri ise şunlardır: Önce ilk dört ana maddeye, önceki filozofların akli ve ana duyguları oluşturduğuna inandığı beşinci elementi⁸³ eklemiyordu; ana elementin, her şeyi, hatta akli ve duyguları yaratan bizzat ateş olduğunu söylüyordu. Platon'un ve Aristoteles'in öğrencilerinden şu bakımdan farklı düşünüyordu: 'Biçim kazanmamış bir öz madde'den herhangi bir şeyin oluşabileceğini hiç düşünmüyordu; oysa Xenokrates ve önceki filozoflar bu tür bir öz maddenin akli oluşturduğunu söylemişlerdi ; gerçekten herhangi bir şeyi etkileyen ya da herhangi bir biçimde etkilenen şeyin 'biçim kazanmamış öz madde' olacağını düşünmüyordu. 40. Felsefenin üçüncü bölümünde pek çok değişiklik yaptı. Bu alanda önce duygular konusunda bir takım yenilikler getirdi, bu duyguların sanki dışarıdan gelen, Zenon'un *phantasia*, bizim ise *visus*⁸⁴ dediğimiz, belirli bir dürtünün etkisiyle birleşip oluştuğunu düşündü (biz bu *visus* sözcüğünü unutmamalıyız, çünkü konuşmanın geri kalan kısmında sık sık kullanmamız gerekecek); görülen ya da duyularla algılanan bu şeyleri aklın onayıyla ilişkilendirdi; bu onayın içimize yerleşik ve irademize bağlı bir şey olduğunu ileri sürdü. 41. Hayâllerin tümüne güvenmiyordu, ama yalnız görülen şeylerin gerçek karakteristik belirtilerini taşıyanlara güveniyordu; bu kendiliğinden ortaya çıkıp görülen bir hayâl olduğu için 'algılanılabilir' türdendir. "Bunları dinlemeye katlanacak gücünüz kaldı mı, devam edelim mi?" diye Varro sorunca, Atticus "Evet, edelim, nitekim *katalepton*'u daha başka nasıl açıklayabilirsin? " dedi. Varro konuşmasını sürdürdü: "Hayalin algılanmasından ve akılla onaylanmasından sonraki durumu, 'kavrayış' diye adlandırdı, varlıkları elle kavramanın benzeridir; Zenon, kendisinden önce hiç kimse bu sözcüğü bu konuda böyle bir anlamda kullanmasa da, elin kavrama işinden yola çıkıp bu ve bunun gibi daha birçok yeni sözcük türetip kullandı, çünkü yeni düşünceler ortaya

⁸³ Bu öz madde ya da ana madde *eter*dir.

⁸⁴ Hayâl.

atıyordu. Duyuyla kavranan şeyi 'duygu' diye adlandırıyordu ve akıldan mantık yoluyla sökülüp atılamayacak denli kavrandıysa, ona 'bilgi' diyordu, yok silinip atılacak derecede kavrandıysa 'bilgisizlik' diyordu; bu bilgisizlikten 'sanı' ortaya çıkıyordu; bu sanı zayıftır, yanılı ve bilmemekle eş değerdir. 42. Zenon, 'bilgi' ile 'bilmeme' arasına yukarıda sözünü ettiğim 'kavrayış' yerleştiriyordu ve onu ne doğrular ne de yanlışlar arasında sayıyordu, yalnızca ona güvenilmesi gerektiğini söylüyordu. Bu görüşten yola çıkarak duyuların da güvenilir olduğunu düşünüyordu, çünkü, yukarıda da söylediğim gibi, duyuların sayesinde oluşan kavrayış ona hem gerçek hem de güvenilir geliyordu, bunun nedeni şunlardı: Kavrayış bir varlıkta gerçekten var olan her şeyi kavramıyordu, ama kendisine gelebilen hiçbir şeyi bırakmıyordu; doğa sanki 'bilgi'nin ölçü birimi gibi kendisinin ana ilkesini de ortaya koymuştu; daha sonra bunun sayesinde varlıkların tanımları beyne baskı gibi yerleşiyordu; bu tanımlar uyarınca da yalnızca ana ilkeler ortaya çıkmakla kalmıyor, akıl yürüterek gerçeği bulmak için daha geniş belirli yollar da açılıyordu. Bununla beraber yanlış, düşüncesizce davranış, bilgisizliği, sanıyı, kuşkuyu, kısacası aklın sağlam ve kalıcı onayına yabancı olan her şeyi erdemden ve bilgelikten uzak tutuyordu. Zenon'un yaptığı değişiklik ve kendisinden öncekilerden farklı düşündüğü noktalar aşağı yukarı bu kadardı."

XII. 43. Varro bunları anlattıktan sonra, şöyle dedim: "Ey Varro, sen, Eski Akademeia'nın ve *Stoa*cuların düşünce biçimini çok kısaca, ama olabildiğince açık seçik ortaya koydun. Yakın arkadaşımız Antiokhos'un doğruluğuna inandığı gibi, bunun yeni bir öğretiden daha çok, Eski Akademeia'da yapılmış bir değişiklik olarak düşünülmesi gerektiği kanısındayım." Bunun üzerine Varro şunları söyledi: "Şimdi anlatma sırası senin; eskilerin düşünce biçiminden ayrılan ve Arkesilas'ın getirdiği yenilikleri onaylayan biri olarak sen, ayrılmanın yeterince doğru olup olmadığını görelim diye, anlaşmazlığın ne olduğunu ve hangi nedenden çıktığını öğrenmemizi sağla." 44. Ben de şu yanıtı verdim: "Edindiğimiz bilgiye göre ayrılma Zenon ile başlamıştır. Arkesilas inadından ya da onu alt etme çabasıyla değil de, gerçekten benim görüşüme göre, Sokrates'i bir şey bilmediğini itiraf etmeye götüren o şeylerin belirsizliğinden dolayı, Zenon'a karşı her yandan savaş açmayı kendine ilke edindi. Çünkü Sokrates'ten önce Demokritos, Anaksagoras⁸⁵, Empedokles⁸⁶, hemen hemen tüm eski filozof-

⁸⁵ Anadolu'nun İonia bölgesindeki Klozomenai kentinden olan Anaksagoras (İ.Ö. 500-428) uzun zaman Atina'da yaşamış, Perikles'in dostluğunu kazanmış, Euripides'in hocası olmuştur. Olasılıkla Sokrates onun derslerini izlemiştir. Tanrıtanımazlığı yüzünden Atina'dan

lar hiçbir şeyin tanınmadığını, algılanmadığını, bilinemediğini, duyuların sınırlı, aklın zayıf, yaşamın kısa olduğunu, Demokritos'un dediği gibi, gerçeğin derinlere gömülü, her şeyin sanı ve insanların koyduğu kurallara bağlı olduğunu, gerçeğe hiç yer verilmediğini, ardından da her şeyin karanlığa gömülü olduğunu söylemişlerdi. **45.** Bunun için Arkesilas bilinebilen bir şeyin var olmadığını söylüyordu, hatta Sokrates'in "Hiçbir şey bilmediğini bildiği" biçimindeki kendine ayırdığı bilgi bile gerçekte var olmazdı; her şeyin karanlıkta gizli olduğunu, görülebilecek ve anlaşılabilir bir şeyin var olmadığını düşünüyordu; bu nedenlerden dolayı ona göre birisi kesin bir söz söylememeli, herhangi bir şeyi asla onaylamamalı ve doğrulamamalıydı, bir düşünceye katılıp 'evet' dememesi gerekiyordu; her zaman acele ve düşüncesiz davranıştan uzak durmalıydı, bu yolla gelebilecek her türlü felaketten kendisini uzak tutmalıydı, yanlış ya da kesin bilinmeyen bir konu onaylandığı zaman, bu acele ve düşüncesiz bir davranışın çok açık belirtisi olurdu, çabucak birinin düşüncesine katılmanın ve onu onaylamanın bilgi ve algıdan öncelikli tutulması kadar utanç verici bir şey yoktu. Yaptığı her şey bu düşünce tarzıyla uyum içindeydi: Herkesin düşüncesine karşı tartışarak pek çok kişinin kendisi gibi düşünmesini sağlıyordu; aynı konuda tartışan her iki grubun karşıt düşünceleri eşit ağırlıkta mantık içerdiği zaman, her iki tarafın da 'onay' almaması daha kolay oluyordu. **46.** Buna Yeni Akademeia akımı derler, oysa Platon'u Eski Akademeia'nın bir üyesi sayarsak, bunun da Eski Akademeia sayılması görüşündeyim, çünkü Platon'un kitaplarında da hiçbir şey kesin olarak onaylanmaz ve bir çok konunun hem lehinde kem de aleyhinde tartışılır; her konu sorgulanıp araştırılır; hiçbir konuda kesin yargıda bulunulmaz; ama yine de senin görüşlerini açıkladığım o akıma Eski, buna da Yeni Akademeia densin. Arkhesilas'tan sonra dördüncü başkan olan Karneades'e dek uzanan bu Yeni Akademeia, Arkhesilas'ın görüşlerine sadık kaldı. Felsefeyi her yönüyle çok iyi bilen Karneades ise, inanılmaz zekası olan biriydi; onun bu özelliğini, onun derslerini izleyenlerden ve özellikle de ondan pek çok konuda farklı düşünmesine karşın, herkesten çok bir tek ona hayran olan *Epikuroscu* Zenon'dan öğrendim...

sürülmüş, Lampsakos'ta (Bugünkü Lapseki) ölmüştür. Onun görüşüne göre ateş her şeyin ana maddesidir.

⁸⁶ İ.Ö. 495 - 435 yılları arasında yaşayan Empedokles Sicilya Adasının Agrigentum (bugünkü Akragas) kentinde doğmuş, politik nedenlerle vatanından sürülmüş, güney İtalya'da ve Yunanistan'da yaşamını sürdürmüştür. Her şeyi oluşturan dört ana maddenin (toprak, hava, su, ateş) öncesiz ve sonsuz olduğunu ileri sürmüştür. Doğa üzerine yazdığı şiirinden fragmentler kalmıştır.